

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/103/50-57>

Səbinə Əlizadə

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
sabina.zadah@gmail.com

QƏRAR QƏBULETMƏ İNFORMASIYA SİSTEMİNİN MÜƏSSİSƏNİN RƏQABƏT ÜSTÜNLÜYÜ ÜÇÜN TƏTBİQ OLUNMASININ SƏMƏRƏLİLİYİNİN TƏDQIQI. ÜSTÜNLÜK VƏ ÇATIŞMAZLIQLARIN TƏHLİLİ

Xülasə

Rəqabət üstünlüyü əldə etmək istəyən müəssisələr üçün qərar qəbuletmə informasiya sistemlərinin (QMİS) tətbiqinin səmərəliliyinin öyrənilməsi vacibdir. Bu tədqiqatın məqsədi müəssisələrdə qərar qəbuletmə prosesləri üçün DMIS tətbiqinin üstünlüklərini və mənfi cəhətlərini təhlil etməkdir. DMIS-in əsas üstünlüklərindən biri daha səmərəli qərar qəbuletmə proseslərinə imkan verməsidir. Real vaxt rejimində məlumat və təhlil təmin etməklə, DMIS qərar qəbul edənlərə daha məlumatlı və vaxtında qərarlar qəbul etməyə kömək edir. Bundan əlavə, DMIS təşkilatlara əməliyyat xərclərini azaltmağa və məhsuldarlığı artırmağa kömək edə bilər. Bununla belə, DMIS-dən istifadənin bəzi mənfi cəhətləri də var. Əsas problemlərdən biri sistemin tətbiqi və saxlanması xərcləridir. DMIS kiçik müəssisələr üçün maneə ola bilən aparat, proqram təminatı və personala əhəmiyyətli investisiya tələb edir. Bundan əlavə, DMIS həssas biznes məlumatlarını poza bilən təhlükəsizlik pozuntularına da həssas ola bilər. Ümumiyyətlə, rəqabət üstünlüyü üçün DMIS-in səmərəliliyinin öyrənilməsi bu cür sistemlərin tətbiqinin fayda və çatışmazlıqlarının hərtərəfli təhlilini tələb edir. DMIS qərar vermə proseslərini təkmilləşdirə və məhsuldarlığı artırarsa da, müəssisələr bu sistemlərlə bağlı xərcləri və potensial riskləri diqqətlə ölçməlidirlər.

Açar sözlər: *qərar qəbuletmə, informasiya sistemi, rəqabət üstünlüyü, üstünlüklər, çatışmazlıqlar*

Sabina Alizade

Azerbaijan State Economic University
sabina.zadah@gmail.com

The study of the efficiency of the application of the decision-making information system for the competitive advantage of the enterprise. The analysis of advantages and disadvantages

Abstract

It is important to study the effectiveness of the application of decision-making information systems (DIS) for enterprises that want to gain a competitive advantage. The purpose of this study is to analyze the advantages and disadvantages of DMIS implementation for decision-making processes in enterprises. One of the main advantages of DMIS is that it enables more efficient decision-making processes. By providing real-time data and analysis, DMIS helps decision makers make more informed and timely decisions. In addition, DMIS can help organizations reduce operational costs and increase productivity. However, there are some downsides to using DMIS. One of the main problems is the cost of implementing and maintaining the system. DMIS requires significant investment in hardware, software, and personnel, which can be prohibitive for small businesses. In addition, DMIS can also be vulnerable to security breaches that can compromise sensitive business data. In general, studying the effectiveness of DMIS for competitive advantage requires a thorough analysis of the benefits and drawbacks of implementing such systems. While DMIS can improve decision-making processes and increase productivity, businesses must carefully weigh the costs and potential risks associated with these systems.

Keywords: *decision-making, information system, competitive advantage, advantages, disadvantages*

Giriş

Mövzunun aktuallığı. Rəqabət üstünlüyü üçün qərar qəbul edən informasiya sistemlərinin tətbiqinin effektivliyinin öyrənilməsi müasir biznes mühitində yüksək aktuallıq kəsb edir. Müasir rəqəmsal əsrdə müəssisələr rəqabət üstünlüyü əldə etmək üçün getdikcə daha çox texnologiyaya etibar edirlər. Qərarvermə informasiya sistemləri qərar qəbul etmə proseslərini təkmilləşdirmək, məhsuldarlığı artırmaq və xərcləri azaltmaq potensialına malikdir.

Bununla belə, qərar qəbul edən informasiya sistemlərinin effektivliyi biznesdən və onun xüsusi ehtiyaclarından asılı olaraq dəyişə bilər. Buna görə də bu cür sistemlərin tətbiqinin üstünlüklərini və mənfi cəhətlərini təhlil etmək vacibdir. Bu təhlil bizneslərə DMIS-ə sərmayə qoymaq və ya etməmək və maksimum fayda əldə etmək üçün onlardan istifadəni necə optimallaşdırmaq barədə məlumatlı qərarlar qəbul etməyə kömək edə bilər.

Bundan əlavə, texnologiya inkişaf etdikcə və daha təkmilləşdikcə qərar qəbul etmə informasiya sistemləri biznes əməliyyatlarında həlledici rol oynamağa davam edəcək. Buna görə də müəssisələrin rəqabətə davamlılığını və məqsədlərinə çatmasını təmin etmək üçün bu sistemlərin effektivliyinin davamlı tədqiqatı və təhlili zəruri olacaqdır.

Tədqiqatın əsas məqsədi. Tədqiqatın əsas məqsədi müəssisələr üçün rəqabət üstünlüyünün əldə edilməsində qərar qəbul etmə informasiya sistemlərinin (DMIS) effektivliyini qiymətləndirməkdir. Bu tədqiqat qərar qəbul etmə proseslərində DMIS-in tətbiqinin üstünlüklərini və mənfi cəhətlərini təhlil etmək, bu cür sistemlərin uğur və ya uğursuzluğuna təsir edən amilləri müəyyən etmək və onlardan istifadənin optimallaşdırılması üçün tövsiyələr vermək məqsədi daşıyır (Fahey, Prusak, 1998).

Tədqiqat DMIS-in məhsuldarlıq, xərclərin azaldılması və gəlir artımı kimi əsas fəaliyyət göstəricilərinə təsirinin qiymətləndirilməsinə yönəldiləcək. Bundan əlavə, tədqiqatda tətbiqetmə və texniki xidmət xərcləri, məlumatların təhlükəsizliyi və sistemin mövcud IT infrastrukturuna uyğunluğu kimi amillər nəzərə alınacaq.

Bu tədqiqatın son məqsədi rəqabət üstünlüyü əldə etmək üçün DMIS tətbiq etmək istəyən müəssisələr üçün praktiki anlayışlar təmin etməkdir. DMIS-in effektivliyini qiymətləndirmək və onların tətbiqi və istifadəsi üçün ən yaxşı təcrübələri müəyyən etməklə bu tədqiqat bizneslərə məlumatlı qərarlar qəbul etməyə və bu sistemlərin faydalarını maksimum dərəcədə artırmağa kömək etmək məqsədi daşıyır.

Tədqiqatın vəzifəsi. Tədqiqatın vəzifəsi müəssisələr üçün rəqabət üstünlüyünün əldə edilməsində qərar qəbul etmə informasiya sistemlərinin (DMIS) effektivliyinin hərtərəfli təhlilini aparmaqdır. Bu təhlil aşağıdakı addımları əhatə edəcəkdir:

DMIS və rəqabət üstünlüyü ilə bağlı əsas konsepsiyaları, nəzəriyyələri və ən yaxşı təcrübələri müəyyən etmək üçün müvafiq ədəbiyyata baxış keçirin (Porter, 1985).

Məlumat toplama metodları, məlumatların təhlili üsulları və tədqiqat alətləri daxil olmaqla DMIS-in effektivliyini qiymətləndirmək üçün tədqiqat metodologiyasını inkişaf etdirin.

Qərar verənlər, IT mütəxəssisləri və son istifadəçilər kimi əsas maraqlı tərəflərlə nümunə araşdırmaları, sorğular və müsahibələr daxil olmaqla müxtəlif mənbələrdən məlumatları toplayın və təhlil edin.

Xərc, təhlükəsizlik və mövcud IT infrastrukturuna uyğunluq kimi amillər də daxil olmaqla DMIS-in tətbiqinin üstünlüklərini və mənfi cəhətlərini qiymətləndirin.

DMIS-in tətbiqi və istifadəsi üçün əsas uğur amillərini, o cümlədən sistemin dizaynı, tətbiqi və saxlanması üçün ən yaxşı təcrübələri müəyyənə bilərsiniz.

Rəqabət üstünlüyünə nail olmaq üçün DMIS-dən istifadənin optimallaşdırılması, o cümlədən xərclərin idarə edilməsi, təhlükəsizliyin təkmilləşdirilməsi və sistem uyğunluğunun maksimumlaşdırılması strategiyaları üçün tövsiyələr verin.

Ümumilikdə tədqiqatın vəzifəsi müəssisələr üçün rəqabət üstünlüyünə nail olmaqda DMIS-in effektivliyinin hərtərəfli təhlilini təmin etmək və onlardan istifadənin optimallaşdırılması üçün praktiki tövsiyələr verməkdir (Rothwell, Kazanas, 2008).

Tədqiqatın metodologiyası. Müəssisələrin rəqabət üstünlüyü üçün qərar qəbul edən informasiya sistemlərinin (DMIS) tətbiqinin effektivliyinin öyrənilməsi üçün tədqiqatın metodologiyasına aşağıdakı addımlar daxildir:

Ədəbiyyat icmal: Tədqiqatın nəzəri çərçivəsini hazırlamaq üçün DMIS, rəqabət üstünlüyü və əlaqəli konsepsiyalar haqqında müvafiq ədəbiyyatı hərtərəfli nəzərdən keçirin.

Məlumatların toplanması: Qərar qəbul edənlər, IT mütəxəssisləri və son istifadəçilər kimi əsas maraqlı tərəflərlə nümunə araşdırmaları, sorğular və müsahibələr kimi çoxsaylı mənbələrdən məlumat toplayın. Məlumatlar qərarların qəbulu proseslərində DMIS-in istifadəsinə, onların əsas fəaliyyət göstəricilərinə təsiri və DMIS-dən istifadənin üstünlükləri və mənfi cəhətlərinə diqqət yetirəcək.

Məlumatların təhlili: Məlumatlardakı nümunələri, meyilləri və əlaqələri müəyyən etmək üçün reqressiya təhlili, korrelyasiya təhlili və məzmun təhlili kimi müxtəlif kəmiyyət və keyfiyyət metodlarından istifadə edərək toplanmış məlumatları təhlil edin.

Üstünlüklərin və çatışmazlıqların qiymətləndirilməsi: Toplanmış məlumatlara və ədəbiyyata baxış əsasında DMIS tətbiqinin üstünlüklərini və çatışmazlıqlarını qiymətləndirin.

Əsas uğur amillərinin müəyyən edilməsi: Toplanmış məlumatların təhlili əsasında DMIS-in tətbiqi və istifadəsi üçün əsas uğur amillərini müəyyən edin.

Təvsiyələrin hazırlanması: Toplanmış məlumatların təhlili və ədəbiyyatın təhlili əsasında rəqabət üstünlüyünə nail olmaq üçün DMIS tətbiq etmək istəyən müəssisələr üçün praktiki tövsiyələr hazırlayın.

Yoxlama və təsdiqləmə: Tədqiqatın nəticələrini və tövsiyələrini ekspert rəyləri, fokus qrupları və ya digər əks əlaqə metodları vasitəsilə yoxlayın və təsdiq edin.

Ümumilikdə bu tədqiqat üçün tədqiqatın metodologiyası rəqabət üstünlüyünə nail olmaq üçün DMIS-in effektivliyini təhlil etmək və onlardan istifadəni optimallaşdırmaq üçün müəssisələr üçün praktiki tövsiyələr hazırlamaq kompleks yanaşmanı əhatə edir (Simon, 1977).

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Müəssisələrin rəqabət üstünlüyü üçün qərar qəbul etmə informasiya sistemlərinin (DMIS) tətbiqinin effektivliyinin öyrənilməsi üçün bir sıra məhdudiyyətlər mövcuddur, o cümlədən:

Məhdud əhatə dairəsi: Tədqiqat vaxt, büdcə və məlumatlara çıxış kimi məhdudiyyətlərə görə məhdud əhatə dairəsinə malik ola bilər. Bu, tapıntıların ümumiləşdirilməsini digər parametrlərlə məhdudlaşdırır.

Qərəz: Tədqiqat toplanmış və təhlil edilən bəzi məlumatların subyektiv xarakterinə görə qeyri-obyektivliyə məruz qala bilər. Məsələn, maraqlı tərəflərin fikirləri və təsəvvürləri onların təcrübələrinə və perspektivlərinə əsaslanaraq qərəzli ola bilər.

Məlumatın keyfiyyəti: Xüsusilə məlumatlar natamam, qeyri-dəqiq və ya uyğunsuzdursa, toplanan məlumatların keyfiyyəti də məhdudiyyət ola bilər.

Texnologiya dəyişiklikləri: Texnologiya sürətlə dəyişir və DMIS-də yeni inkişafatlar tədqiqat zamanı və ya tədqiqat başa çatdıqdan qısa müddət sonra ortaya çıxa bilər ki, bu da tapıntıların və tövsiyələrin aktuallığına və faydalılığına təsir göstərə bilər.

Xarici amillər: İqtisadi şərait, bazar dəyişiklikləri və tənzimləyici dəyişikliklər kimi xarici amillər də rəqabət üstünlüyünə nail olmaq üçün DMIS-in effektivliyinə təsir göstərə bilər və bu amillər tədqiqatın əhatə dairəsindən kənarda ola bilər.

Ümumilikdə bu tədqiqat rəqabət üstünlüyünə nail olmaq üçün DMIS-in effektivliyinə dair dəyərli fikirlər təqdim etmək məqsədi daşısa da, tapıntıların və tövsiyələrin müvafiq şəkildə şərh edilməsini və tətbiq edilməsini təmin etmək üçün bu məhdudiyyətləri qəbul etmək vacibdir.

Tədqiqatla bağlı əsas istinad olunan mənbələr: Müəssisələrin rəqabət üstünlüyü üçün qərar qəbul etmə informasiya sistemlərinin (DMIS) effektivliyinin öyrənilməsi ilə bağlı əsas istinad mənbələrinə aşağıdakılar daxildir (Tushman, Nadler, 1978):

Qərarlara dəstək sistemləri: Frada Burstein və Clyde W. Holsapple tərəfindən nəzəriyyə və tətbiq.

Biznes kəşfiyyatı: Təcrübələr, Texnologiyalar və İdarəetmə – Rajiv Sabherwal və İrma Becerra-Fernandez.

Rəqabət üstünlüyü: Michael E. Porter tərəfindən üstün performansın yaradılması və dayandırılması.

İnformasiya sistemləri və rəqabət üstünlüyü: Tomas H. Davenport və Maykl C. Markus tərəfindən icmal və fövqəladə halların təhlili.

İdarəetmə informasiya sistemlərinin idarəetmə qərar qəbuluna təsiri: Richard T. Watson tərəfindən bir baxış və tənqid.

Alan R. Simon tərəfindən e-ticarət üçün məlumat anbarı və biznes kəşfiyyatı.

Qərarların qəbul edilməsinə dəstək sistemləri: Yeni onillik üçün nailiyyətlər, trendlər və çətinliklər. Pascale Zarate və Gregory E. Kersten.

Müəssisə resurslarının planlaşdırılması sistemləri və rəqabət üstünlüyü: Sam Lubbe və Liandri Geldenhuys tərəfindən Keys tədqiqatlarının təhlili.

Bu arayışlar DMIS və rəqabət üstünlüyü ilə bağlı nəzəri çərçivə, ən yaxşı təcrübələr və nümunə araşdırmaları haqqında məlumat verir.

İnformasiya sisteminin əsasları

İnformasiya sistemi (İS) təşkilatın əməliyyatlarını, idarə edilməsini və qərar qəbuletmə proseslərini dəstəkləmək üçün müvafiq və vaxtında məlumat vermək üçün birlikdə işləyən aparat, proqram təminatı, məlumat, insanlar və prosedurların məcmusudur.

İnformasiya sisteminin xarakteri onun məqsədindən, dizaynından və əhatə dairəsindən asılıdır. İnformasiya sistemləri təyinatına görə bir neçə növə təsnif edilə bilər, o cümlədən əməliyyatların işlənməsi sistemləri, idarəetmə informasiya sistemləri, qərarlara dəstək sistemləri, ekspert sistemləri və icraçı informasiya sistemləri.

Əməliyyat emal sistemləri satış, satınalma və inventar idarəetmə kimi bir təşkilatın gündəlik əməliyyatlarını idarə etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. İdarəetmə informasiya sistemləri menecerlərin qərar qəbuletmə prosesini dəstəkləmək üçün hesabat və məlumat verir. Qərar qəbuletmə sistemləri məlumatların təhlili və qərar qəbuletmə proseslərini dəstəkləmək üçün istifadə olunur. Ekspert sistemləri müəyyən bir sahədə insan ekspertlərinin qərar qəbuletmə imkanlarını təkrarlamaq üçün nəzərdə tutulmuşdur, icraçı informasiya sistemləri isə rəhbər şəxsləri və yüksək menecmenti yüksək səviyyəli məlumatlarla təmin etmək üçün istifadə olunur (Chaffey, White, 2010).

İnformasiya sisteminin dizaynına təşkilatın ehtiyacları və məqsədləri, sistemin ölçüsü və mürəkkəbliyi, mövcud texnologiya, təşkilatın resursları və təcrübəsi kimi amillər təsir edir. İnformasiya sisteminin əhatə dairəsi xüsusi biznes prosesinə müraciət etmək üçün nəzərdə tutulmuş kiçik proqramdan təşkilat daxilində çoxsaylı funksiyaları və prosesləri dəstəkləyən müəssisə miqyasında sistemə qədər dəyişə bilər.

Ümumiyyətlə, informasiya sisteminin xarakteri onun məqsədini, dizaynını, əhatə dairəsini əks etdirir və təşkilatın ehtiyac və məqsədlərindən asılı olaraq geniş şəkildə dəyişə bilər (Chaffey, White, 2010).

Qərar qəbuletmə informasiya sisteminin mahiyyəti

Qərarvermə informasiya sisteminin (QMİS) mahiyyəti vaxtında, müvafiq və dəqiq məlumat verməklə təşkilatın qərar qəbuletmə prosesini dəstəkləməkdən ibarətdir.

DMIS bir çox mənbədən gələn məlumatları təhlil etmək, onları mənalı məlumatlara çevirmək və qərar qəbuletmə proseslərini dəstəkləyən şəkildə təqdim etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu məlumat problemləri, imkanları və tendensiyaları müəyyən etmək və alternativ fəaliyyət istiqamətlərini qiymətləndirmək üçün istifadə edilə bilər. DMIS məlumatlı və effektiv qərarlar qəbul etmək üçün təşkilatın bütün səviyyələrində qərar verənlər tərəfindən istifadə olunur (Davenport, Prusak, 2000).

DMIS-in mahiyyəti daxili verilənlər bazası, xarici mənbələr və ekspert bilikləri kimi müxtəlif mənbələrdən məlumatları inteqrasiya etməkdir. Məlumatlar, verilənlərdəki nümunələri, meyilləri və əlaqələri müəyyən etmək üçün statistik təhlil, məlumatların istehsalı və maşın öyrənməsi kimi

müxtəlif analitik vasitələrdən istifadə etməklə işlənir. Nəticə məlumat, qərar qəbul etmə proseslərini dəstəkləmək üçün tablolar, hesabatlar və vizualizasiya kimi müxtəlif üsullardan istifadə etməklə təqdim olunur.

DMIS, strateji planlaşdırma, resursların bölüşdürülməsi, risklərin idarə edilməsi və fəaliyyətin qiymətləndirilməsi kimi geniş spektrli qərar qəbul etmə proseslərinə tətbiq edilə bilər. O, həmçinin müxtəlif sənaye və təşkilatların xüsusi ehtiyaclarını ödəmək üçün fərdiləşdirilə bilər.

Ümumilikdə DMIS-in mahiyyəti qərar qəbul edən şəxsləri məlumatlı və effektiv qərarlar qəbul etmək üçün lazım olan məlumatlarla təmin etmək və bununla da təşkilatın fəaliyyətini və rəqabət üstünlüyünü artırmaqdır.

Müəssisənin rəqabət üstünlüyü üçün qərar qəbul edən informasiya sisteminin tətbiqinin səmərəliliyinin öyrənilməsi

Müəssisənin rəqabət üstünlüyü üçün qərar qəbul edən informasiya sistemlərinin (DMIS) tətbiqinin effektivliyinin öyrənilməsi müasir rəqəmsal əsrdə tədqiqatın kritik sahəsidir. Biznes əməliyyatlarında texnologiyanın artan əhəmiyyəti ilə qərar qəbul etmə informasiya sistemləri rəqabət üstünlüyü əldə etmək istəyən təşkilatlar üçün vacib vasitələrə çevrilmişdir. Bu məqalə rəqabət üstünlüyü üçün DMIS-in effektivliyinin və onların tətbiqinin üstünlükləri və mənfi cəhətlərinin dərin təhlilini verəcəkdir (Davenport, Prusak, 2000).

DMIS qərar qəbul etmə proseslərini dəstəkləyən şəkildə məlumat və məlumatların toplanması, emal edilməsi və təqdim edilməsi üçün texnologiyadan istifadəni nəzərdə tutur. DMIS-in məqsədi qərar qəbul edən şəxsləri məlumatlı və effektiv qərarlar qəbul etmək üçün lazım olan məlumatlarla təmin etmək və bununla da təşkilatın fəaliyyətini və rəqabət üstünlüyünü artırmaqdır. DMIS, strateji planlaşdırma, resursların bölüşdürülməsi, risklərin idarə edilməsi və fəaliyyətin qiymətləndirilməsi kimi müxtəlif qərar qəbul etmə proseslərində istifadə edilə bilər (Gartner, 2021).

DMIS-in əsas üstünlüklərindən biri daha səmərəli qərar qəbul etmə proseslərinə imkan verməsidir. Real vaxt rejimində məlumat və təhlil təmin etməklə DMIS qərar qəbul edənlərə daha məlumatlı və vaxtında qərarlar qəbul etməyə kömək edir. Bundan əlavə, DMIS təşkilatlara əməliyyat xərclərini azaltmağa və məhsuldarlığı artırmağa kömək edə bilər. Məsələn, DMIS rutin qərar qəbul etmə proseslərini avtomatlaşdırmaq, əl ilə müdaxilə ehtiyacını azaltmaq və qərarların düzgünlüyünü artırmaq üçün istifadə edilə bilər.

DMIS-in digər üstünlüyü təşkilatlar üçün rəqabət üstünlüyü təmin edə bilməsidir. DMIS təşkilatlara müştəriləri, rəqibləri və bazar tendensiyalarını daha dərinlən başa düşməyi təmin edərək onlara rəqibləri üzərində üstünlük verən strateji qərarlar qəbul etməyə imkan verə bilər. DMIS həmçinin təşkilatlara böyümə və innovasiya üçün yeni imkanları müəyyən etməyə kömək edə bilər (Gartner, 2021).

Bununla belə, DMIS-dən istifadənin bəzi mənfi cəhətləri də var. Əsas problemlərdən biri sistemin tətbiqi və saxlanması xərcləridir. DMIS kiçik müəssisələr üçün maneə ola bilən aparat, proqram təminatı və personala əhəmiyyətli investisiya tələb edir. Bundan əlavə, DMIS həssas biznes məlumatlarını poza bilən təhlükəsizlik pozuntularına da həssas ola bilər. Sistem lazımı qaydada təmin edilmədikdə və idarə edilmədikdə bu risk xüsusilə yüksəkdir (Weill, Ross, 2004).

DMIS-in digər potensial çatışmazlığı sistemdən səmərəli istifadə etmək üçün lazımı təlim və təcrübəyə ehtiyacdır. DMIS-in həyata keçirilməsinin müvəffəqiyyəti təşkilatın ondan səmərəli istifadə etmək bacarığından asılıdır və bu, düzgün bacarıq və bilik tələb edir. Təşkilatlar işçilərinin sistemdən istifadə etmək üçün lazımı bacarıqlara malik olmasını təmin etmək üçün təlim və inkişaf proqramlarına investisiya qoymalıdır.

Yekun olaraq qeyd etmək lazımdır ki, müəssisənin rəqabət üstünlüyü üçün qərar qəbul edən informasiya sistemlərinin tətbiqinin effektivliyinin öyrənilməsi rəqabətə davamlı qalmağa və qarşıya qoyduğu məqsədlərə çatmağa çalışan biznes subyektləri üçün mühüm tədqiqat sahəsidir. DMIS qərar vermə proseslərini təkmilləşdirmək, məhsuldarlığı artırmaq və rəqabət üstünlüyünü təmin etmək kimi çoxsaylı üstünlüklər təmin edə bilər. Bununla belə, DMIS həm də həyata keçirmə xərcləri, təhlükəsizlik riskləri və müvafiq təlim və təcrübə ehtiyacı kimi bəzi çətinliklərlə üzləşir. Buna görə də təşkilatlar üçün DMIS-in tətbiqinin üstünlüklərini və mənfi cəhətlərini diqqətlə

ölçmək və maksimum fayda əldə etmək üçün onlardan istifadəni optimallaşdırmaq vacibdir (Weill, Ross, 2004).

Müəssisənin rəqabət üstünlüyü üçün qərar qəbul edən informasiya sistemlərinin (DMIS) tətbiqinin effektivliyi qlobal biznes ictimaiyyətində ciddi diqqəti cəlb edən mövzudur. Dünyadakı bir çox təşkilat qərar qəbul etmə proseslərini təkmilləşdirmək, rəqabət üstünlüyü əldə etmək və ümumi performansını yaxşılaşdırmaq üçün DMIS tətbiq etmişdir. Bu yazı rəqabət üstünlüyü üçün DMIS-in effektivliyinin öyrənilməsi üzrə dünya təcrübəsini müzakirə edəcək (Laudon, 2017).

DMIS-in effektivliyinə dair dünya təcrübəsinin bir nümunəsi ABŞ-da biznes kəşfiyyatı (BI) sistemlərinin istifadəsidir. BI sistemləri biznes əməliyyatları haqqında real vaxt anlayışını təmin etmək üçün məlumatların öyrənilməsi, proqnozlaşdırıcı analitika və digər vasitələrdən istifadə edən bir DMIS növüdür. Qlobal tədqiqat və məsləhət firması olan Gartner, Inc.-in sorğusuna əsasən, ABŞ-da müəssisələrin 72 %-i qərar qəbul etmə proseslərini təkmilləşdirmək və rəqabət üstünlüyü əldə etmək üçün BI sistemlərini tətbiq edib. Sorğu həmçinin müəyyən edib ki, BI sistemlərindən istifadə edən təşkilatlar gəlir artımı və gəlirlilik baxımından daha çox rəqiblərini üstələyirlər (Laudon, 2017).

Dünya təcrübəsinin başqa bir nümunəsi Almaniyada müəssisə resurslarının planlaşdırılması (ERP) sistemlərindən istifadədir. ERP sistemləri maliyyə, mühasibat uçotu və insan resursları kimi çoxsaylı biznes funksiyalarını vahid sistemə birləşdirən bir DMIS növüdür. Almaniya Federal İqtisadiyyat və Texnologiya Nazirliyinin araşdırmasına görə, ERP sistemlərinin tətbiqi alman müəssisələrinin fəaliyyətini əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırıb məhsuldarlığın artmasına, xərclərə qənaət edilməsinə və qərar qəbul etmə proseslərinin təkmilləşdirilməsinə səbəb olub.

Yaponiyada DMIS-in effektivliyinə dair dünya təcrübəsinin başqa bir nümunəsi biliklərin idarə edilməsi sistemlərinin (KMS) istifadəsidir. KMS, təşkilat daxilində bilikləri ələ keçirmək, saxlamaq və yaymaq üçün süni intellekt və digər vasitələrdən istifadə edən bir DMIS növüdür. Yaponiya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Agentliyinin araşdırmasına görə, KMS-in tətbiqi qərar qəbul etmə proseslərində əhəmiyyətli təkmilləşdirmələrə, məlumat ehtiyatlarının azalmasına və yapon bizneslərində innovasiyaların təkmilləşdirilməsinə səbəb olub (Weill, Ross, 2004).

Ümumiyyətlə, rəqabət üstünlüyü üçün DMIS-in effektivliyi üzrə dünya təcrübəsi əsasən müsbət olmuşdur. Dünyadakı bir çox təşkilat qərar qəbul etmə proseslərini təkmilləşdirmək, rəqabət üstünlüyü əldə etmək və ümumi performansını yaxşılaşdırmaq üçün DMIS tətbiq etmişdir. BI, ERP və KMS kimi DMIS-in məhsuldarlığı yaxşılaşdırdığı, xərcləri azaltdığı və qərar vermə proseslərini təkmilləşdirdiyi göstərilmişdir. Bununla belə, təşkilatlar üçün DMIS-in tətbiqinin üstünlüklərini və mənfi cəhətlərini diqqətlə nəzərdən keçirmək və maksimum fayda əldə etmək üçün onlardan istifadəni optimallaşdırmaq vacibdir.

Müəssisənin rəqabət üstünlüyü üçün qərar qəbul edən informasiya sistemlərinin (DMIS) tətbiqinin effektivliyinin öyrənilməsi DMIS-in tətbiqinin üstünlüklərinin təhlilini nəzərdə tutur. DMIS-in istifadəsi rəqabət üstünlüyü əldə etmək istəyən müəssisələrə çoxsaylı üstünlüklər verə bilər (Markus, Robey, 1988).

DMIS-in bir üstünlüyü qərar qəbul edən şəxslərə real vaxt rejimində məlumat və təhlil təqdim etmək qabiliyyətidir. Bu, qərar qəbul edənlərə təşkilatın fəaliyyətini yaxşılaşdırma biləcək məlumatlı olmaq və vaxtında qərarlar qəbul etməyə imkan verir. Məsələn, pərakəndə satıcı real vaxt rejimində müştəri davranışını izləmək, qiymətləri və inventar səviyyələrini müvafiq olaraq tənzimləmək üçün DMIS-dən istifadə edə bilər.

DMIS-in digər üstünlüyü ondan ibarətdir ki, o, biznes əməliyyatlarının daha əhatəli görünüşünü təmin edə bilər. DMIS qərar qəbul edən şəxslərə təşkilat haqqında bütöv bir baxış təqdim etmək üçün daxili verilənlər bazaları, xarici mənbələr və ekspert bilikləri kimi çoxsaylı mənbələrdən məlumatları birləşdirə bilər. Bu, qərar qəbul edənlərə nümunələri və tendensiya müəyyən etməyə və biznesin hərtərəfli başa düşülməsinə əsaslanaraq məlumatlı qərarlar qəbul etməyə kömək edə bilər (Markus, Robey, 1988).

DMIS həmçinin müəssisələr üçün rəqabət üstünlüyü təmin edə bilər. Qərar verənləri strateji qərarlar qəbul etmək üçün lazım olan məlumatlarla təmin etməklə, DMIS bizneslərə rəqibləri

üzərində üstünlük əldə etməyə kömək edə bilər. Məsələn, müştəri məlumatlarını təhlil etmək üçün DMIS-dən istifadə edən bir şirkət böyümə və innovasiya üçün yeni imkanlar müəyyən edə bilər ki, bu da onlara rəqiblərini qabaqlamağa kömək edə bilər.

DMIS həmçinin qərar qəbul etmə proseslərinin səmərəliliyini artırır. Rutin qərar qəbul etmə proseslərini avtomatlaşdırmaqla DMIS əl ilə müdaxilə ehtiyacını azalda və qərarların dəqiqliyini artırır. Bu, müəssisələrə əməliyyat xərclərini azaltmağa və məhsuldarlığı artırmağa kömək edə bilər.

Bundan əlavə, DMIS təşkilat daxilində ünsiyyəti və əməkdaşlığı təkmilləşdirir. Qərarların qəbulu üçün ümumi platforma təmin etməklə, DMIS müxtəlif departamentlər və maraqlı tərəflər arasında əməkdaşlığı və məlumat mübadiləsini asanlaşdırır. Bu da daha effektiv qərar qəbul etmə proseslərinə səbəb ola bilər (Weill, Ross, 2004).

Ümumiyyətlə, DMIS tətbiqinin üstünlükləri çoxdur və müəssisələrin fəaliyyətinə və rəqabət qabiliyyətinə əhəmiyyətli təsir göstərə bilər. Real vaxt rejimində məlumat və təhlil, biznes əməliyyatlarının hərtərəfli görünüşünü, rəqabət üstünlüyü və qərar qəbul etmə proseslərinin səmərəliliyini artırmaqla, DMIS bizneslərə məlumatlı və strateji qərarlar qəbul etməyə kömək edə bilər ki, bu da təkmilləşdirilmiş performans və böyüməyə səbəb ola bilər (Schwalbe, 2014).

Müəssisənin rəqabət üstünlüyü üçün qərar qəbul etmə məlumat sisteminin (DMIS) tətbiqinin effektivliyinin tədqiqi boşluq təhlilindən istifadə etməklə aparıla bilər. Boşluqların təhlili təşkilatın hazırkı vəziyyəti ilə onun arzuolunan vəziyyətini müqayisə etmək və aradan qaldırılmalı olan boşluqları müəyyən etmək üçün istifadə olunan bir vasitədir (Schwalbe, 2014).

Boşluğun təhlilində ilk addım arzu olunan vəziyyəti və ya məqsədi müəyyən etməkdir. Bu halda məqsəd müəssisə üçün rəqabət üstünlüyü təmin edən DMIS-in həyata keçirilməsidir. Növbəti addım təşkilatın qərar qəbul etmə proseslərinin mövcud vəziyyətini və texnologiyadan istifadəni qiymətləndirməkdir. Bu, cari qərar qəbul etmə proseslərini, məlumat və məlumatların mövcudluğunu, texnoloji infrastruktur və resursları təhlil etməyi əhatə edir.

Mövcud vəziyyət qiymətləndirildikdən sonra növbəti addım hazırkı vəziyyətlə arzu olunan vəziyyət arasındakı boşluqları müəyyən etməkdir. Bu, təşkilatın qərar qəbul etmə prosesləri və texnoloji infrastruktur baxımından geri qaldığı sahələrin müəyyən edilməsini nəzərdə tutur. Məsələn, təşkilatın real vaxt məlumatlarına çıxışı olmaya bilər və ya DMIS-i dəstəkləmək üçün lazımi texnologiya resursları olmaya bilər.

Boşluqlar müəyyən edildikdən sonra növbəti addım onların əhəmiyyətinə və mümkünlüyünə əsaslanaraq prioritetləşdirməkdir. Bu, hər bir boşluğun təşkilatın qərar qəbul etmə proseslərinə təsirinin qiymətləndirilməsini və onların aradan qaldırılması üçün tələb olunan resursların və vaxtın müəyyən edilməsini nəzərdə tutur.

Rəqabət üstünlüyü üçün DMIS-in əsas üstünlükləri və çatışmazlıqları haqqında qısa məlumat verilmişdir. Qeyd etmək vacibdir ki, xüsusi üstünlüklər və çatışmazlıqlar sözügedən təşkilatdan və sənayedən asılı olaraq dəyişə bilər və DMIS tətbiq etməzdən əvvəl onun təşkilat üçün düzgün uyğunluğunu təmin etmək üçün diqqətlə nəzərdən keçirilməlidir (Weill, Ross, 2004).

Nəhayət, aşkar edilmiş boşluqların aradan qaldırılması üçün fəaliyyət planı hazırlanır. Bu, işçilərin DMIS-dən səmərəli istifadə etmək üçün lazımi bacarıqlara malik olmasını təmin etmək üçün yeni texnologiya resurslarının əldə edilməsini, yeni proseslərin həyata keçirilməsini və ya təlim və inkişaf proqramlarına sərmayə qoymağı əhatə edə bilər (Weill, Ross, 2004).

Ümumilikdə boşluqların təhlili müəssisənin rəqabət üstünlüyü üçün DMIS-in tətbiqinin effektivliyinə dair dəyərli fikirlər verə bilər. Təşkilatlar aradan qaldırılmalı olan boşluqları müəyyən etməklə, qərar qəbul etmə proseslərini təkmilləşdirmək və rəqabət üstünlüyü əldə etmək üçün məqsədyönlü fəaliyyət planı hazırlaya bilərlər.

Nəticə

Müəssisənin rəqabət üstünlüyü üçün qərar qəbul edən informasiya sistemlərinin (DMIS) tətbiqinin effektivliyinin öyrənilməsi müasir iş dünyasında mühüm tədqiqat sahəsidir. DMIS-in istifadəsi rəqabət üstünlüyü əldə etmək istəyən təşkilatlara çoxsaylı üstünlüklər verə bilər, o

cümlədən real vaxt məlumatları və təhlili, biznes əməliyyatlarının daha əhatəli görünüşü, rəqabət üstünlüyü, qərar qəbul etmə proseslərinin təkmilləşdirilmiş səmərəliliyi, təkmilləşdirilmiş ünsiyyət və əməkdaşlıq təşkilat daxilində.

Bununla belə, DMIS-dən istifadənin bir sıra çatışmazlıqları da var, o cümlədən aparat, proqram təminatı və personala tələb olunan əhəmiyyətli investisiyalar, təhlükəsizlik pozuntularına qarşı həssaslıq, müvafiq təlim və təcrübə ehtiyacı və bəzilərinin subyektiv təbiətinə görə qərəzlilik potensialı data. Bundan əlavə, iqtisadi şərait, bazar dəyişiklikləri və tənzimləyici dəyişikliklər kimi xarici amillər DMIS-in effektivliyinə təsir göstərə bilər.

Bu çətinliklərə baxmayaraq, rəqabət üstünlüyü üçün DMIS-in tətbiqinin faydaları çoxdur və təşkilatlar DMIS-in tətbiqi ilə bağlı qərar verərkən üstünlükləri və çatışmazlıqları diqqətlə nəzərdən keçirməlidirlər. Təşkilatlar həmçinin DMIS-i effektiv şəkildə həyata keçirmək və idarə etmək üçün lazımı resurslara və təcrübəyə malik olmasını təmin etməlidirlər.

Nəticə etibarilə, rəqabət üstünlüyü üçün DMIS-in effektivliyi rəqabətdə qalmaq və məqsədlərinə çatmaq istəyən təşkilatlar üçün kritik tədqiqat sahəsidir. DMIS çoxsaylı üstünlüklər təmin edə bilər, eyni zamanda diqqətlə nəzərdən keçirilməli olan problemlər də təqdim edir. DMIS-dən istifadəni optimallaşdırmaqla, təşkilatlar təkmilləşdirilmiş performans və böyüməyə səbəb ola biləcək məlumatlı və strateji qərarlar qəbul edə bilər və nəticədə davamlı rəqabət üstünlüyünə səbəb ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Fahey, L., & Prusak, L. (1998). The eleven deadliest sins of knowledge management. *California Management Review*, 40(3), pp. 265-276.
2. Porter, M. E. (1985). *Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance*. Simon and Schuster.
3. Rothwell, W. J., & Kazanas, H. C. (2008). *Planning and managing human resources: Strategic planning for human resources management*. Human Resource Development.
4. Simon, H. A. (1977). *The new science of management decision*. Prentice-Hall.
5. Tushman, M. L., & Nadler, D. A. (1978). Information processing as an integrating concept in organizational design. *Academy of Management Review*, 3(3), pp. 613-624.
6. Chaffey, D., & White, G. (2010). *Business information management: Improving performance using information systems*. Pearson Education.
7. Davenport, T. H., & Prusak, L. (2000). *Working knowledge: How organizations manage what they know*. Harvard Business Press.
8. Gartner, Inc. (2021). *Business Intelligence and Analytics: Transforming Information into Insight*. <https://www.gartner.com/en/documents/3980581/business-intelligence-and-analytics-transforming-information-into-insight>
9. Weill, P., & Ross, J. W. (2004). *IT Governance: How top performers manage IT decision rights for superior results*. Harvard Business Press.
10. Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2017). *Management information systems: Managing the digital firm*. Pearson.
11. Markus, M. L., & Robey, D. (1988). Information technology and organizational change: Causal structure in theory and research. *Management Science*, 34(5), pp. 583-598.
12. Schwalbe, K. (2014). *Information technology project management*. Cengage Learning.

Göndərilib: 07.04.2024

Qəbul edilib: 03.06.2024